

Din, min, vores?

En analyse af Parthenon frisens kulturelle liv og status som verdenskulturarv

Mille Gabriel, Ph.d., museumsinspektør Etnografisk Samling, Nationalmuseet

I begyndelsen af 1800-tallet blev dele af de skulpturer, der engang prydede Parthenon Templet i Akropolis nedtaget og udskibet til England. I dag pågår på 3. årti forhandlingerne om hvem, der bedst forvalter denne verdenskulturarv – British Museum eller den græske stat? Denne artikel diskuterer, hvad der egentlig er på spil, når kulturarven italesættes som din, min eller vores.

I 2009 indviede Grækenland et nyt Akropolis Museum i Athen, hvor omtrent halvdelen af den bevarede frise fra Parthenon-templet nu kan ses med panoramisk vue til ruinerne på Akropolis. I udstillingen er også reserveret plads til den halvdel af frisen, som fortsat befinder sig på British Museum i London til trods for talrige græske krav om tilbagelevering. For at forstå kompleksiteten i denne konflikt, er det nødvendigt at være bekendt med de mange forskellige betydningslag, frisen er blevet tillagt i løbet af sit kulturelle liv.

Parthenon og tingenes kulturelle biografi

Denne artikel trækker på det teoretiske perspektiv, der gerne omtales som 'Cultural biography of things' (Appadurai 1986; Kopytoff). Det implicerer det synspunkt, at ting i løbet af deres levetid gennemlever forskellige faser inden for produktion, distribution og konsumtion, hvilket dels fører der til fysiske forandringer, men også transformation i forhold til, hvordan mennesker finder dem anvendelige og meningsfulde.

Ud fra en sådan teoretisk tilgang, er en genstands værdi ikke iboende i genstanden selv, men noget der opstår som følge af kontekstualisering og rekontekstualisering (Thomas 1991). Ved at blive håndteret af og mellem mennesker flettes tingenes kulturelle liv sammen med menneskelige genealogier, eller som Chris Gosden og Yvonne Marshall udtrykker det: "*people and things have mutual biographies which unfold in culturally specific ways*" (Gosden & Marshall 1999: 173). Nogle genstande lever helt almindelige liv, mens andre med den new zealandske antropolog Amiria Henares ord "*go on to play vital roles in history,*

passing through matrices of relationships, places and times" (Henare 2005:3). Dette er netop tilfældet med Parthenon frisens, som i høj grad har gennemført en livsbane, der adskiller sig fra det, der oprindeligt var tiltænkt den. Der er dog mere i genstande end den mening, de tillægges af mennesker. Hvis ting og mennesker har biografier, der informerer hinanden gensidigt, følger, at genstande "*do not simply 'represent', 'symbolise' or even 'embody' meaning – they help bring it into being*" (Henare 2005:2).

I denne artikel vil jeg søge at påvise, hvordan omstridte genstande som Parthenon frisens i sig selv opnår en form for agens og dermed kan bidrage til at transformere menneskers liv. Parthenon er ikke blot et produkt af antikkens Grækenland – den spiller en aktiv rolle i konstruktionen af græskhed i dag.

Sejrsrus på Akropolis

Med en tidsdybde på mere end 2500 år, under hvilke krige er blevet udkæmpet, imperier tabt og nationer forestillede (Anderson 1991 [1983]), er Parthenon frisens rekontekstualiseret et utal af gange med en mangefacetteret biografi til følge. Parthenon-templet blev opført på Akropolis i perioden ca. 447-438 som en hyldest til byens gudinde Athena for at have ledt Athen og de allierede bystater til sejr i kampene mod perserne ved Marathon i 490 f.v.t. og Salamis i 480 f.v.t. Med sin hvide marmor og sine udsøgte dekorationer forestået af datidens største billedhugger, Phidias, må templet dengang, som i dag, have fremstået som en imponerende bygning. Gavlfelterne var udsmykket med skulpturer, der fremstillede mytologiske scener fra Athenas liv – hendes fødsel og kamp mod

Poseidon, mens metopernes høje relieffer afbildede scener fra krigene mod giganter og kentaurer. Den bagvedliggende frise i lavt relief gengav derimod samtidens athenensere i procession under *Panathenaea* – en religiøs ceremoni, der fandt sted hvert fjerde år til ære for Athena (St. Clair 1998:52-53). Templet har således sin rod i det absolutte højdepunkt for athensk dominans i den græske verden – en position, som ikke fandt sit sidestykke, før Athen blev udråbt som hovedstad for den græske nationalstat i 1800-tallet. I 431 f.Kr., brød Den Peloponnesiske Krig brød ud, og Athen mistede sin privilegerede position først til Sparta, senere Romerriget og det Ottomanske rige.

Et tempel i ændring

Parthenon-templet har levet en omskiftelig tilværelse siden sin opførelse og ændret status et utal af gange fra ceremonielt hedensk center til ortodoks kirke, katolsk katedral, militær bastion, muslimsk moské under de 400 års *tourkokratia*, tyrkisk styre, og senest attrået symbol på civilisationens vugge. Denne varierede anvendelse har uundgåeligt sat sine spor på frisen og bygningen generelt. Den ortodokse kirke fjernede de dele, den fandt anstødelig, og da de angribende venetianere i 1687 bombarderede templet, som på daværende tidspunkt husede det osmanniske våbenlager, gik endnu en del til grunde. Den mest alvorlige destruktion stod dog Lord Elgin for, da han som britisk ambassadør i Konstantinopel fra 1799 udså sig Parthenon-frisen som passende til at danne skole inden for de finere kunstarter i England. Dette var en tid med klassicistiske idealer, hvor den antikke fortid blev set som Europas åndelige og intellektuelle forfader og som ophav til fænomener som demokrati, politik og filosofi – alt sammen elementer, der bidrog til selvforståelsen af Europa som værende alle andre kulturer overlegen. Antikken udgjorde således et 'ur-Europa'.

Fra Europa til Orient

I sin berømte publikation, 'Orientalisme' forklarer Edward Said, hvordan Europas forestillinger om egen suverænitæt afhang af et negativt modbillede af den orientalske Anden som naiv, initiativløs, intrigant og ond (Said 2003 [1978]). Den amerikanske antropolog Michael Herzfeld behandler i sin publikation *Anthropology through the Looking-Glass: Critical Ethnography in the Margins of Europe*,

konstruktionen af Grækenland og græskhed. Herzfeld foreslår, at en af de centrale figurer, der karakteriserer det græske selv billede, er en sekulær version af syndefaldet forårsaget af de 400 års tyrkisk styre. Grækenland var blevet en falden nation – "*a cataclysmic disinheritance from cultural purity*" (Herzfeld 1987:27). Eftersom grækerne var blevet orientaliserede eller kulturelt 'forurenede' under den tyrkiske besættelse var de ikke længere værdige til at forvalte civilisations vugge. Derfor skulle den græske antik reddes fra grækerne, og det var Lord Elgin mand for. Fra Konstantinopel organiserede han en gruppe kunstnere til i første omgang at opmåle og aftegne Parthenon-templets dekorationer. Templet selv fungerede som militært anlæg for den osmanniske besættelsesmagt, hvorfor Elgins folk dagligt måtte betale den militære leder Disdar'en en klækkelig sum for at overhovedet at tillade dem adgang til området. Da denne ordning med tiden blev utilstrækkelig, ansøgte Elgin Storzviziren i Konstantinopel om formel tilladelse, en firman, til at fortsætte sit arbejde. I en tid, hvor Lord Nelson netop havde vundet Egypten tilbage fra Napoleon, stod Lord Elgin som britisk ambassadør på særdeles god fod med de tyrkiske myndigheder. Intet blev ham nægtet, heller ikke tilladelsen til at tegne, opmåle og tilmed fjerne sten fra Parthenon, så længe det kunne siges ikke at gøre skade på selve bygningen. Konflikten i repatrieringssammenhæng har i høj grad omhandlet ordlyden af denne firman, om hvorvidt Lord Elgin benyttede sig af korrupsion eller ej, og om han overskred sine beføjelser, da han lod sine 300 mand systematisk afmontere frisen og skibe den hjem til England.

Redningsaktion eller hærværk?

Af mange i England blev Lord Elgin betragtet som en redningsmand, man var den største tak skyldig "*for at træde frem i det afgørende øjeblik og redde disse dyrebare antikviteter fra tidens ødelæggende hånd og fra den endnu mere ødelæggende hånd af uciviliserede mennesker*", som briterne Stuart og Revett formulerede det i 1816. Af samme grund var der generel tilslutning i det engelske Underhus til at erhverve Elgins samling til British Museum på vegne af den engelske befolkning – man ville gerne tilbyde det et "*honourable asylum*" (House of Commons 1816). I den undersøgende rapport, som Underhuset fik udarbejdet i 1816, blev frisen udråbt som "*et af de mest værdifulde kunstværker, der*

nogensinde var bragt fra det vestlige Europa" og sammenlignet med både Apollo Belvedere og Laokoon-statuerne.

Allerede i Elgins egen samtid var der dog også kritiske røster, der fordømte hans handlinger. Øjenvidnet Edward Dodwell skildrer, hvordan Elgins folk reducerede bygningen fra *"malerisk skønhed til en tilstand af ødelagt trøstesløshed"*, mens den britiske arkitekt Robert Smirke beretter, hvordan han kunne høre *"temples forurettede ånd stønne"*, da de store relieffer faldt til jorden (St. Clair 1998).

Da det engelske Underhus besluttede sig for at købe frisen i 1816, lå den græske selvstændighed kun fem år ude i fremtiden. I 1821 tog uafhængighedskrigen sin start med kampe midt i Athen, hvor den osmanniske hær havde forskanset sig på Akropolis. Med bistand fra phil-hellenister som Lord Byron blev det tyrkiske styre bragt til ende med det resultat, at Grækenland siden har stået i en form for taknemmelighedsgæld til de europæiske stormagter, særligt England. Ligesom antikken havde bidraget til det europæiske selvbillede, kom Europas definitioner af, hvad der var emblematiske hellensk til at præge græske forestillinger om græskhed. Man kan som Herzfeld sige, at Grækenland siden har spillet den rolle som Europas vugge, det er blevet tildelt.

En gammel nation fødes

I 1832 fik Storbritannien, Frankrig og Rusland indsat den bayerske prins Otto som græsk monark under det græske navn Othon, og i 1834 flyttede han hovedstaden fra Nauplion til Athen – ikke fordi det var den vigtigste by i Grækenland med sine sølle 4-5000 indbyggere, men af nationalpatriotiske årsager, da man ønskede at associeres med det antikke Athen. Akropolis selv blev rekonstrueret præcis som det fremstod i sin storhedstid, hvilket betød, at *"All the remains of barbarity [was] ... removed, here as in all of Greece, and the remains of the glorious past ... brought in new light, as the solid foundation for a glorious present and future"*, som det blev formuleret, da Othon indviede Parthenon som nationalt monument (Beard 2003:100). Man kan sige, at denne nationalisering af Parthenon fremmede en følelse af permanent og skjulte den kendsgerning, at Athen i 2500 år havde været alt andet end græsk. Mens Lord Byron og

andre så Grækenland, som en 'falden nation', brugte grækerne selv billedet som et argument for en kulturel renselsesproces. Alt hvad, der stammede fra den tyrkiske del af nations historie, blev udraderet, hvad enten det var i sproget, i skikke og normer – og ikke mindst i arkitekturen. Antikkens materielle levn fik således agens i forhold til skabelsen af det "forestillede fællesskab" i Grækenland (Anderson 1991 [1983]).

I 1974 resulterede et militærkup i monarkiets ophør, og med det socialistiske parti, PATSOC i spidsen genopstod Grækenland som demokratisk republik med klare referencer til antikken. Op igennem 1980'erne gjorde Kulturminister Melina Mercouri det til sit personlige korstog at genvinde Parthenonfrisen, som hun omtalte som *"the essence of Greekness"* og *"a tribute to the democratic philosophy"* (Mercouri 1986). På trods af international opbakning fra både EU, UNESCO og et væld af støtteorganisationer verden over, såsom the International Association for the Reunification of the Parthenon Sculptures, lykkedes hendes forehavende ikke.

Verdens kulturarv

Måske som følge af den fejlslagne strategi, har Grækenlands krav de senere år været karakteriseret af en ganske anden retorik – i stedet for nationale referencer til monumentets betydning for græskheden, er det i de seneste krav blev påpeget, at man skylder menneskeheden at udstille frisen i sin helhed, fordi Parthenon er et *"monument of universal significance"* (Hellenic Republic 2000:5). British Museum deler dette syn på frisen som *"part of everybody's shared heritage"* og som noget, der *"transcend cultural boundaries"*, som det fremføres på museets hjemmeside (British Museum 2008). Umiddelbart kan denne udvikling tolkes, som om de to parter nærmer sig hinanden. British Museum og Grækenland er enige om Parthenons betydning som verdenskulturarv og vigtigheden af videnskabelige tilgange, som udover bevaringshensynet også omfatter det perspektiv, at arkæologiske genstande kun kan værdsættes til fulde i deres rette kontekst.

Her skilles de to parter imidlertid. På British Museum udstilles Parthenonfrisen i sammenhæng med museets samling af ægyptiske, assyriske, græske, romerske, tidlig indisk og gamle kinesiske skulp-

turer. Her vægtes således et synkront perspektiv, hvor "... *the sculptures need to continue to be seen within the context of the world collection of the British Museum, in order to deepen our understanding of their significance within world cultural history*" (British Museum 2008). Grækenland derimod sætter det diakrone perspektiv højere, hvilket indebærer det synspunkt, at frisen bedst forstås i sin arkæologiske kontekst og i sammenhæng med det omgivende Athens historiske udvikling. Da det på grund af den høje luftforurening i Athen ikke lader sig gøre at rekonstruere frisen og monumentet in situ, foreslås det, at frisen samles som "*a unified ensemble in their original sequence and correct relationships, and in visual contact with the unique monument they once adorned*."

Grækenland – Europas vugge eller nationalt rum?

Som min analyse af Parthenon skulpturernes kulturelle biografi viser, har hvert skift i kontekst

medført, at de blev fortolket og rekontekstualiseret på markant nye måder, som til tider trækker på den kulturelle kapital, der ligger i tidligere fortolkninger. Først og fremmest er det vigtigt at bemærke, hvorledes Grækenland i kraft af sin gæld til Vesten har påtaget sig rollen som civilisationens vugge med kulturel udrensning af den orientalske historie til følge. Rollen som 'ur-Europa' er i nogle henseender en spændetrøje for Grækenland, men kan i andre henseender bringes i spil som politisk våben. Påstanden om, at nationen repræsenterer civilisationens oprindelse, finder anvendelse som argument for den universelle legitimitet af Grækenland som på en gang vugge for hele menneskeheden og et særskilt nationalt rum. At gøre krav på den klassiske fortid bliver en måde at minde Vesten om dens gæld til antikken, hvilket igen kan hjælpe Grækenland til at undslippe de senere års marginalisering i den globaliserede verden.

[Fagfællebedømt artikel]

Litteratur

Anderson, B. 1991 [1983]

Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.

London & New York, Verso.

Appadurai, A. (1986)

Introduction: Commodities and the Politics of Value.

In: A. Appadurai 1986: *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective.*

Cambridge, Cambridge University Press: 3-63.

Beard, M. 2003

The Parthenon

Cambridge, MA, Harvard University Press.

British Museum 2008b

The British Museum Newsroom: Parthenon Sculptures: the Position of the Trustees of the British Museum. Available online at http://www.britishmuseum.org/the_museum/news_and_press_releases/statements/the_parthenon_sculptures/parthenon_-_trustees_statement.aspx

Gosden, C. and Y. Marshall 1999

Introduction.

In: Y. Marshall and C. Gosden. London 1999: *The Cultural Biography of Objects.*

World Archaeology, Routledge. 31(2): 169-178.

Greenfield, J. 1996

The Return of Cultural Treasures.

Cambridge, Cambridge University Press.

Hamilakis, Y. 1999

Stories from Exile: Fragments from the Cultural Biography of the Parthenon (or 'Elgin') Marbles.

In: Y. Marshall and C. Gosden 1999: *The Cultural Biography of Objects.*

World archaeology, Routledge. 31(2): 303-320.

Hellenic Republic 2000

Memorandum on the Parthenon Marbles, submitted by the Government of the Hellenic Republic to the House of Commons Select Committee on Culture, Media and Sport, Elissavet Papazoi, Minister of Culture, March 9, 2000. Available online at <http://odysseus.culture.gr/a/1/12/ea122.html>.

- Henare, A. 2005
Museums, Anthropology and Imperial Exchange.
Cambridge, Cambridge University Press.
- Herzfeld, M. 1987
*Anthropology through the Looking-Glass: Critical
Ethnography in the Margins of Europe*.
Cambridge, Cambridge University Press.
- Kopytoff, I. 1986
The Cultural Biography of Things:
Commoditization as Process.
In: A. Appadurai 1986: *The Social Life of Things:
Commodities in Cultural Perspective*.
Cambridge, Cambridge University Press: 64-91.
- Said, W. E. 2003 [1978]
Orientalism. 25th Anniversary Edition.
New York, Vintage Books.
- St. Clair, W. 1998
*Lord Elgin and the Marbles: The Controversial
History of the Parthenon Sculptures*.
Oxford, Oxford University Press.
- Thomas, N. 1991
*Entangled Objects. Exchange, Material Culture,
and Colonialism in the Pacific*.
Cambridge, Mass. & London, England, Harvard
University Press.